

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ФАРМАЦЕВТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет фармацевтичних технологій та менеджменту
Кафедра управління та забезпечення якості у фармації

ОХОРОНА ПРАЦІ

(назва освітньої компоненти)

**РОБОЧА ПРОГРАМА
освітньої компоненти**

підготовки _____ Перший (бакалаврський) рівень освіти
(назва рівня вищої освіти)

галузі знань _____ 22 Охорона здоров'я
(шифр і назва галузі знань)

спеціальності _____ 224 Технології медичної діагностики та лікування»
(код і найменування спеціальності)

освітньої програми _____ Лабораторна діагностика
(найменування освітньої програми)

спеціалізації (й) _____
(найменування спеціалізації, за наявності)

2023 рік
рік створення

Робоча програма освітньої компоненти Охорона праці спеціальності 224 Технології медичної діагностики та лікування освітньої програми Лабораторна діагностика (3,10д), (3,10з) для здобувачів вищої освіти 4 курсу.

Розробники:

ЛІСНА Анастасія, доцент кафедри управління та забезпечення якості у фармації, канд. фармац. наук, доцент

(вказати ПРІЗВИЩЕ, ім'я авторів, їхні посади, наукові ступені та вчені звання)

Робоча програма розглянута та затверджена на засіданні кафедри управління та забезпечення якості у фармації

Протокол від «01» вересня 2023 року № 1

Зав. кафедри

управління та забезпечення якості у фармації _ проф. Тетяна КРУТСЬКИХ
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Робоча програма схвалена на засіданні профільної методичної комісії з економіко-управлінських та соціально-гуманітарних дисциплін

Протокол від «05» вересня 2023 року № 1

Голова профільної комісії
з економіко-управлінських
та соціально-гуманітарних дисциплін

(підпис)

проф. Алла НЕМЧЕНКО
(Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

1. Опис освітньої компоненти

Мова навчання: українська

Статус освітньої компоненти: вибіркова

Передумови вивчення освітньої компоненти: джерелом теоретичних засад освітньої компоненти виступають антропологічні компоненти (філософія, соціологія). Науковим інструментом виступають фізичні, хімічні, біологічні та психічні закони, що описані у природничих освітніх компонентах (фізиці, хімії, біології, психології). Практичні навички із захисту людини у різних сферах життєдіяльності надають прикладні як: вступ до фаху, перша долікарська допомога та ін.

Предметом вивчення освітньої компоненти «Охорона праці» є аналіз негативного впливу різного роду небезпек на життя та здоров'я людини, а також методів, засобів і заходів захисту від них, а також охорона праці на рівні установи.

Інформаційний обсяг освітньої компоненти. На вивчення освітньої компоненти відводиться 90 годин 3 кредита ЄКТС.

2. Мета та завдання освітньої компоненти

Метою викладання освітньої компоненти «Охорона праці» є забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці при роботі в клініко-діагностичних лабораторіях які включають негативну дію на людину та навколишнє природне середовище, приймати продуктивні рішення у сфері охорони праці; сформувати у студентів відповідальність за особисту та колективну безпеку у повсякденних умовах та під час надзвичайних ситуацій, з урахуванням особливостей майбутньої професійної діяльності на первинній посаді.

Основними **завданнями** освітньої компоненти «Охорона праці» є підготовка до прийняття та реалізації заходів, спрямованих на забезпечення:

- належних, безпечних здорових умов праці на робочих місцях;
- утримання в належному стані виробничого устаткування, будівель, споруд, інженерних мереж, безпечного ведення технологічних процесів;
- необхідних засобів індивідуального захисту для працівників;
- організації і проведення навчання працівників з питань охорони праці;
- пропаганди охорони праці; обліку, аналізу та оцінки стану умов і безпеки праці;
- професійного добору працівників окремих спеціальностей;
- страхування працівників від нещасних випадків на виробництві та профзахворювань тощо.

3. Компетентності та заплановані результати навчання

Освітня компонента «Охорона праці в галузі та безпека життєдіяльності» забезпечує набуття здобувачами освіти компетентностей:

Інтегральні компетентності:

- Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми при виконанні досліджень в лабораторіях різного профілю, інтерпретації їх результатів та управлінні роботою лабораторії або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідної науки та наявність відповідних практичних навичок і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

- Навики здійснення безпечної діяльності.
- Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні (фахові) компетентності

• Здатність здійснювати безпечну професійну практичну діяльність згідно з протоколами, рекомендаціями щодо безпеки та діючим законодавством.

Інтегративні кінцеві *програмні результати навчання* (ПРН), формуванню яких сприяє освітня компонента:

• Проводити підготовку оснащення робочого місця та особисту підготовку до проведення лабораторних досліджень, з дотриманням норм безпеки та персонального захисту, забезпечувати підготовку до дослідження зразків різного походження та їх зберігання.

• Надавати першу медичну допомогу та забезпечувати лабораторно-діагностичну складову в умовах війни та надзвичайних ситуацій.

У результаті вивчення освітньої компоненти здобувач освіти повинен

знати:

- законодавчі та нормативні акти з управління безпекою праці;
- організацію охорони праці на виробництві;
- обов'язки і відповідальність роботодавців та керівників структурних підрозділів із забезпечення здорових і безпечних умов праці робітників.

вміти:

- оцінювати умови праці на робочих місцях;
- організувати та брати участь у розслідуванні нещасних випадків, професійних захворювань та аварій.

володіти:

- методикою визначення основних шкідливих та небезпечних факторів;
- методикою санітарно-гігієнічної оцінки умов праці;
- методикою інтегральної бальної оцінки умов праці;
- методикою оцінки динаміки травматизму у фармацевтичній галузі;
- методикою організації та проведення навчання з охорони праці.

4. Структура освітньої компоненти

Назви змістових модулів і тем	Обсяг у годинах											
	Денна форма						Заочна/дистанційна форми					
	всього	у тому числі					всього	у тому числі				
		л	сем.	пз	лаб.	с. р.		л	сем.	пз	лаб.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Охорона праці												
Тема 1. Правові та організаційні основи охорони праці	22	-	-	7	-	15	-	-	-	-	-	-
Тема 2. Основи гігієни праці та виробничої санітарії	22	-	-	7	-	15	-	-	-	-	-	-
Тема 3. Основи безпеки праці	21	-	-	7	-	14	-	-	-	-	-	-
Тема 4. Основи пожежної безпеки	21	-	-	7	-	14	-	-	-	-	-	-
Контроль змістового модулю 1	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Разом за змістовим модулем 1	88	-	-	30	-	-	-	-	-	-	-	-

Семестровий залік	2	-		2	-	-	-	-	-	-	-
<i>Усього годин</i>	90	-		32	-	58	-	-	-	-	-

5. Зміст програми освітньої компоненти

Змістовий модуль 1. Охорона праці

Тема 1. Правові та організаційні основи охорони праці. Основні розділи дисципліни «Охорона праці». Основні терміни та визначення в галузі охорони праці. Класифікація шкідливих та небезпечних виробничих чинників. Законодавство України про охорону праці. Закон України «Про охорону праці». Гарантії прав працівників на охорону праці, пільги і компенсації за важкі та шкідливі умови праці. Охорона праці жінок, неповнолітніх, інвалідів. Обов'язки працівників щодо додержання вимог нормативно-правових актів з охорони праці.

Тема 2. Основи гігієни праці та виробничої санітарії. Робоча зона та повітря робочої зони. Мікроклімат робочої зони. Нормування та контроль параметрів мікроклімату. Заходи та засоби нормалізації параметрів мікроклімату. Гранично допустимі концентрації (ГДК) шкідливих речовин. Контроль за станом повітряного середовища на виробництві. Заходи та засоби попередження забруднення повітря робочої зони. Вентиляція. Види вентиляції. Організація повітрообміну в приміщеннях, повітряний баланс, кратність повітрообміну. Основні світлотехнічні визначення. Природне, штучне, суміщене освітлення. Класифікація виробничого освітлення. Основні вимоги до виробничого освітлення. Нормування освітлення, розряди зорової роботи. Параметри звукового поля: звуковий тиск, інтенсивність, частота, коливальна швидкість. Звукова потужність джерела звуку. Класифікація шумів за походженням, за характером, спектром та часовими характеристиками. Нормування шумів. Контроль параметрів шуму, вимірювальні прилади. Методи та засоби колективного та індивідуального захисту від шуму. Інфразвук та ультразвук. Джерела та параметри інфразвукових та ультразвукових коливань. Нормування та контроль рівнів, основні методи та засоби захисту від ультразвуку та інфразвуку. Види. Шляхи проникнення до організму. Негативні наслідки для працюючих. Засоби колективного та індивідуального захисту.

Тема 3. Основи безпеки праці. Єдина державна система запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного і природного характеру (ЄДСЗР). Цілі і завдання. Координуючі органи ЄДСЗР. Режими функціонування ЄДСЗР. Фінансове і матеріальне забезпечення заходів захисту населення. Державне управління у сфері захисту від надзвичайних ситуацій. Державне регулювання та контроль щодо захисту населення в надзвичайних ситуаціях.

Тема 4. Основи пожежної безпеки. Горіння. Класифікація. Горючість. Показники вибухо-пожежонебезпечних властивостей матеріалів і речовин. Категорії приміщень за вибухо-пожежонебезпечністю. Класифікація вибухо-небезпечних та пожежонебезпечних приміщень і зон. Основні засоби і заходи забезпечення пожежної безпеки виробничого об'єкту. Засоби пожежогасіння. Дії персоналу при виникненні пожежі. Забезпечення та контроль стану пожежної безпеки на виробничих об'єктах.

Семестровий залік

6. Теми лекцій

Не передбачено робочим навчальним планом.

7. Теми семінарських занять

Не передбачено робочим навчальним планом.

8. Темы практичних занять

№ з/п	Назва теми	Обсяг у годинах	
		Денна форма	Заочна/дистанційна форми
1	Тема 1. Правові та організаційні основи охорони праці	7	-
2	Тема 2. Основи гігієни праці та виробничої санітарії	7	-
3	Тема 3. Основи безпеки праці	7	-
4	Тема 4. Основи пожежної безпеки	7	-
8	Контроль ЗМ 1	2	-
9	Семестровий залік з модуля 1 «Охорона праці»	2	-
Усього годин		32	-

9. Темы лабораторних занять

Не передбачено робочим навчальним планом.

10. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Обсяг у годинах	
		Денна форма	Заочна/дистанційна форми
1	Тема 1. Правові та організаційні основи охорони праці	15	-
2	Тема 2. Основи гігієни праці та виробничої санітарії	15	-
3	Тема 3. Основи безпеки праці	14	-
4	Тема 4. Основи пожежної безпеки	14	-
Усього годин		56	-

Завдання для самостійної роботи

У межах виконання самостійної роботи з дисципліни «Охорона праці» здобувачі вищої освіти виконують самостійне завдання (за варіантами), а також наукові доповіді за темами:

1. Права й обов'язки громадян з охорони праці.
2. Методика оцінки ефективності заходів щодо вдосконалення умов праці.

Економічне стимулювання поліпшення умов праці.

3. Матеріальна та функціональна кумуляція. Залежність шкідливого впливу від різноманітних факторів. Гострі і хронічні отруєння, професійні захворювання.

4. Інфразвук та ультразвук. Джерела та параметри інфразвукових та ультра-звукових коливань. Нормування та контроль рівнів, основні методи та засоби захисту від ультразвуку та інфразвуку.

5. Забруднення повітря робочої зони мікроорганізмами. Контроль.

6. Охорона праці користувачів ПК Ергономічна оцінка організації оператора за дисплеєм.

7. Джерела, класифікація і характеристики вібрації. Гігієнічне нормування вібрацій. Методи контролю параметрів вібрацій. Типові заходи та засоби колективного та індивідуального захисту від вібрацій.

8. Категорії приміщень за вибухопожежонебезпечністю. Класифікація вибухо-небезпечних та пожежонебезпечних приміщень і зон. Основні засоби і заходи забезпечення пожежної безпеки виробничого об'єкту.

11. Критерії та порядок оцінювання результатів навчання

Оцінка з освітньої компоненти визначається з урахуванням результатів поточної навчальної діяльності здобувача вищої освіти та оцінок засвоєння ним окремих модулів.

Успішність кожного здобувача вищої освіти оцінюється за 100-бальною шкалою.

За поточну навчальну діяльність в межах модуля здобувач вищої освіти може отримати 60 балів. Максимальна кількість балів, яку здобувач вищої освіти може набрати під час складання підсумкового модульного контролю з урахуванням балів за самостійну роботу – 40 балів.

Оцінювання поточної навчальної діяльності (проводиться під час кожного заняття) – контроль теоретичних знань, практичних умінь та навичок. При засвоєнні кожної теми змістового модуля 1 за поточну навчальну діяльність здобувачам виставляються бали за всі види діяльності, які в кінці вивчення змістового модуля сумуються. В залежності від кількості набраних балів здобувач може отримати за вивчення модуля на практичних заняттях **максимально 60 балів** або **мінімально — 36 балів**.

Застосовується така система бальних оцінок для **практичних занять**: за кожну тему змістового модулю 1 здобувач може набрати **min -9 бали, max — 18 балів** за одну академічну годину навчання.

Система оцінювання, бали	Критерії оцінки
9-11	виставляється студенту, який: <ul style="list-style-type: none"> виявив недостатньо глибокі знання основного програмного матеріалу при усній або письмовій відповіді на теоретичне запитання; практичне завдання виконав самостійно, але допустив значні помилки в арифметичних розрахунках і т.п.
12-14	виставляється студенту, який: <ul style="list-style-type: none"> виявив повне знання програмного матеріалу при усній або письмовій відповіді на теоретичне запитання, передбачене на рівні аналогічного відтворення, але припустив окремі несуттєві помилки; практичне завдання (розрахункова задача, ситуаційне завдання, графічне завдання та ін.) виконано студентом самостійно, але допустив незначні помилки в арифметичних розрахунках і т.п.
15-18	виставляється студенту, який: <ul style="list-style-type: none"> виявив всебічні, систематизовані, глибокі знання програмного матеріалу при усній або письмовій відповіді на теоретичні запитання, вміє грамотно інтерпретувати одержані результати; продемонструвати знання основної і додаткової літератури, передбачені на рівні творчого використання; практичне завдання (розрахункова задача, ситуаційне завдання, графічне завдання та ін.) виконано студентом самостійно без помилок та містить пояснення проведеного рішення.

Для допущення до семестрового заліку здобувач вищої освіти повинен здати всі теми з освітньої компоненти та скласти контроль засвоєння ЗМ 1 на прохідний бал.

Контроль засвоєння ЗМ проводиться у формі заліку за затвердженими білетами. Модуль вважається зарахованим, якщо здобувач вищої освіти набрав не менше мінімального балу.

Застосовується така система бальних оцінок для **контролю засвоєння ЗМ 1** здобувач може набрати **min – 24 балів, max — 28 балів**.

Система оцінювання, бали	Критерії оцінки
24-25	виставляється студенту, який: <ul style="list-style-type: none"> виявив недостатньо глибокі знання основного програмного матеріалу

	при усній або письмовій відповіді на теоретичне запитання; <ul style="list-style-type: none"> практичне завдання виконав самостійно, але допустив значні помилки в арифметичних розрахунках і т.п.
26	виставляється студенту, який: <ul style="list-style-type: none"> виявив повне знання програмного матеріалу при усній або письмовій відповіді на теоретичне запитання, передбачене на рівні аналогічного відтворення, але припустив окремі несуттєві помилки; практичне завдання (розрахункова задача, ситуаційне завдання, графічне завдання та ін.) виконано студентом самостійно, але допустив незначні помилки в арифметичних розрахунках і т.п.
27-28	виставляється студенту, який: <ul style="list-style-type: none"> виявив всебічні, систематизовані, глибокі знання програмного матеріалу при усній або письмовій відповіді на теоретичні запитання, вмів грамотно інтерпретувати одержані результати; продемонструвати знання основної і додаткової літератури, передбачені на рівні творчого використання; практичне завдання (розрахункова задача, ситуаційне завдання, графічне завдання та ін.) виконано студентом самостійно без помилок та містить пояснення проведеного рішення.

Схема нарахування та розподіл балів

Поточне тестування та самостійна робота					Сума
Змістовий модуль 1					100
T1	T2	T3	T4	ЗМ1	
18	18	18	18	28	

T1, T2 ... T4 – теми змістових модулів.

12. Форми поточного та семестрового контролю успішності навчання

Поточний контроль: усне опитування, складання тестових завдань, виступи (наукові доповіді, презентації), активна участь у дискусіях, вирішення ситуаційних (розрахункових) задач тощо.

Контроль змістового модуля: складання тестових завдань, вирішення ситуаційних (розрахункових) задач тощо.

Форма семестрового контролю: семестровий залік.

13. Методичне забезпечення

1. Робоча програма освітньої компоненти.
2. Слайдові, текстові та аудіографічні лекції.
3. Тестові завдання для щоденного контролю.
4. Завдання для самостійної роботи здобувачів.
5. Тестові завдання для самостійного контролю.
6. Комплекти білетів з еталонами відповідей для контролю змістових модулів.

14.Рекомендована література

Основна

1. Безпека життєдіяльності : підручник / О. І. Запорожець, Б. Д. Халмурадов, В. І. Применко. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 447 с.
2. Березуцький В. В. Безпека людини у сучасних умовах : моногр. Нац. техн. ун-т "Харківський політехн. ін-т". Харків : ФОП Мезіна В. В., 2018. 208 с.
3. Березуцький В. В. Небезпечні виробничі ризики та надійність : навч. посібн. Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т. Харків : ФОП Панов А. М., 2016. 385 с.

4. Березуцький В. В. Основи професійної безпеки та здоров'я людини : підручн. Харків : НТУ "ХПІ", 2018. 553 с.
5. Жуковина О.В., Грецька Г.А., Сагайдак Р.В. Основи охорони праці: метод. рекомендації для проведення семін. занять. Х.:НФаУ, 2018. 59 с.
6. Жуковина О.В., Грецька Г.А., Сагайдак Р.В. Основи охорони праці: метод. рекомендації для проведення семін. занять. Х.:НФаУ, 2018. 59 с.
7. Запорожець О.І. Безпека життєдіяльності: підручн. К.: «Центр учбової літератури», 2019. 448 с.
8. Москальова В.М. Охорона праці в питаннях та відповідях : навч. посіб. Рівне: Редакц.-видавн. центр НУВГП, 2011. 452 с.
9. Сокурєнко В.В. Безпека життєдіяльності та охорона праці : підручн. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2021. 308 с.
10. Соціальна та виробнича безпека діяльності : навч. посібник [для здобувачів вищої освіти спец. «Освітні, педагогічні науки» освітньої програми «Педагогіка вищої школи»] / А. А. Котвіцька [та ін.] ; за ред. доц. О. В. Жуковіної ; НФаУ, Державна служба України з питань **праці**. Харків : НФаУ, 2019. 220 с.
11. Шаталов О.С. Потенційно небезпечні виробничі технології та їх ідентифікація : навч. посіб. Рівне: НУВГП, 2012. 204 с.

Допоміжна

1. Безпека життєдіяльності та цивільний захист: підручн. / О. Г. Левченко, О. В. Землянська, Н. А. Праховнік, В. В. Зацарний; КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ: Каравела, 2021. 268 с.
2. Безпека життєдіяльності, основи охорони праці: навч. посіб. / О.П. Яворовський, В.М. Васильчук М.В., Медвідь М.В., Сачков Л.С. К. : Фенікс, 2010. 896 с.
3. Беликов А.С. Безпека життєдіяльності : навч. посіб. Дніпро: Середняк. 2015. 636 с.
4. Запорожан В.М., Аряєв М.Л. Основи біоетики та біобезпеки: підруч. К.: Здоров'я, 2013. 456 с.
5. Коваленко, С.М. Особливості організації охорони праці в закладах фармації/ С.М. Коваленко, А.Г. Лісна // Актуальні проблеми якості, менеджменту і економіки у фармації і охороні здоров'я : матеріали І Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Харків, 19 трав. 2023 р. Харків: НФаУ, 2023. С. 164-165.
6. Лісна, А.Г. "Актуальність фармацевтичного забезпечення населення в умовах надзвичайних ситуацій" / А.Г. Лісна, С.М. Коваленко // Проблеми цивільного захисту населення та безпеки життєдіяльності: сучасні реалії України : матеріали ІХ Всеукр. заочної наук.-практ. інтернет-конф., м. Київ, 28. квіт. 2023 р. Київ: УДУ, імені Михайла Драгоманова 2023. С. 93-94.
7. Третьяков О.В., Зацарний В.В., Безсонний В.Л. Охорона праці: навч. посібн. К.: Знання, 2010. 167 с.
8. Управління охороною праці: навч. посіб. / К.Н. Ткачук, Я.О. Мольчак, С.Ф. Каштанов, О.І. Полукаров. Луцьк: 2012. 287 с.
9. Lisna A.G., Kovalenko Sv.M., Litvinova O.V. Directions for improvement of the system of labor protection management at a pharmaceutical enterprise using digital technologies // Annals of Mechnikov Institute. - 2023. - №2. - 31-36 p.

Основні законодавчі та нормативно-правові акти

1. ДСТУ 3891-99 «Безпека у надзвичайних ситуаціях». Київ. Держ. Стандарт.1999р.
2. ISO 26000:2010 «Настанова по соціальній відповідальності» ISO 26000: 2010 (Draft) Guidance on Social Responsibility.
3. OHSAS 18002 «Керівництво з впровадження OHSAS 18001»
4. SA 8000:2001 «Соціальна відповідальність» SAI SA8000: 2001 «Social Accountability International».
5. ДСТУ-П OHSAS 18001 Міждержавний стандарт ГОСТ 12.0.230-2007 „ССБТ. Системи управління охороною праці. Загальні вимоги”.

6. Керівництво з систем управління охороною праці - МОП-СУОП 2001, ILO-OSH 2001 // Міжнародне бюро праці, м. Женева – 2001.
7. Конвенція МОП 187 «Про основи, що сприяють безпеці й гігієні праці».
8. НАОП 1.4.32-2.70-86 (ОСТ 25 1147-86) „Галузева система управління охороною праці».
9. OHSAS 18001:2007 «Система менеджменту охорони здоров'я та безпеки персоналу».
10. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України № 4004-ХІІ від 24.02.1994 : zakon5.rada.gov.ua.
11. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності: Закон України № 1105-ХІV від 23.09.1999 : zakon5.rada.gov.ua.
12. Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань: Закон України № 15/98-ВР : zakon5.rada.gov.ua.
13. Про захист людини від інфекційних хвороб: Закон України № 1645-ІІІ від 06.04.2000 : zakon5.rada.gov.ua.
14. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України № 1908-ІІІ від 13.07.2000 : zakon5.rada.gov.ua.
15. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України № 2245-ІІІ від 18.01.2001 : zakon5.rada.gov.ua.
16. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України № 877 від 26.12.2007 : zakon5.rada.gov.ua.
17. Про охорону атмосферного повітря: Закон України № 2707-ХІІ від 16.10.1992 : zakon5.rada.gov.ua.
18. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України № 1264-ХІІ від 25.06.1991 : zakon5.rada.gov.ua.
19. Про охорону праці: Закон України № 2695-ХІІ від 14.10.1992 (редакція від 19.08.2022) : zakon5.rada.gov.ua.
20. Рекомендації щодо побудови, впровадження та удосконалення системи управління охороною праці // Держгірпромнагляд від 7 лютого 2008.

15. Інформаційні ресурси, у т.ч. в мережі Інтернет

1. Сайт кафедри управління та забезпечення якості НФаУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://quality.nuph.edu.ua/>.
2. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Офіційний сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://rada.gov.ua>
4. Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/catalog/ministerstvo-okhoroni-zdorovya-ukraini/>
5. Офіційний сайт Державної служби з надзвичайних ситуацій України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.dsns.gov.ua/>.
6. Офіційний сайт Державної служби України з питань праці [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://dsp.gov.ua/>.
7. Офіційний сайт бібліотеки ім. Вернадського [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/>